

VALGEKRAE KURITEGEVUS

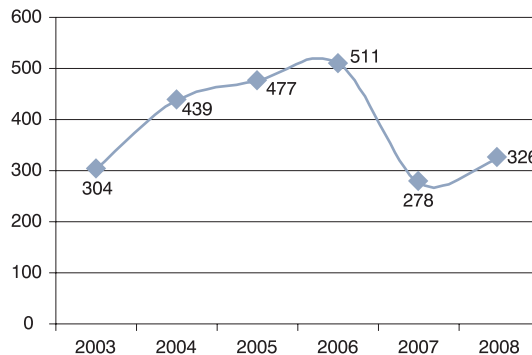
- 2008. aastal registreeriti 17% rohkem ametialaseid kuritegusid kui aastal 2007 – kokku 326 kuritegu.
- Võrreldes varasemaga registreeriti rohkem altkäemaksu ja pistise kuritegusid, millest mitmed olid seotud ühe ja sama isikuga, kus üks ametiisik võttis paljudelt inimestelt altkäemaksu või pistist.
- Majanduskuritegusid registreeriti 68% enam kui 2007. aastal – 779 kuritegu, mis on suures osas seletatavad maksu- ning rahapesukuritegudega seotud seadusandluse muudatustega.
- Rahapesukuritegusid registreeriti 2007. aastaga võrreldes üle kahe korra rohkem – 128 kuritegu, mis samuti olid seotud samade isikute korduvate kuritegudega.
- Liitumine Schengeni õigusruumiga tõi kaasa salakaubaveona registreeritud kuritegude arvu kasvu.
- Keskkonnanuritegusid registreeriti vaid 35, neist suurem osa oli seotud ebaseadusliku metsaraiega; suuremaid metsa- või rabasüütamisi registreeriti üks.

Valgekrae kuritegevuse mõiste defineeris Edwin Sutherland (1983): kui auväärsete ja kõrge sotsiaalse staatusega isikute poolt ametikohustuste käigus sooritatud kuriteod. Kuigi valgekrae kuritegevuse määratlus on aja jooksul täienenud, mõeldakse nende all peamiselt selliseid kuritegusid, kus on tegemist ametialase positsiooniga kaasneva usalduse kuritarvitamisega. Kriminoloogid peavad valgekrae kuritegevuseks seda, mis toimub seoses tööga, mis on motiveeritud majanduslikust kasust ja mida ei sooritata vägivalla abil (Friedrichs, 2007, lk 4–5). Eesti karistusseadustik valgekrae kuritegevuse mõistet ei kasuta ning tegemist on kriminoloogilise terminiga. Käesolevas peatükis on valgekrae kuritegevuse all analüüsitud korruptsiooni- (ametialaseid), majandus- ja keskkonnanuritegusid.

Korruptsioonikuriteod

Mari-Liis Sööt

2008. aastal registreeriti 326 ametialast kuritegu, mis on võrreldes 2007. aastaga 17% rohkem (48 kuritegu), aga võrreldes 2006. aastaga siiski 36% vähem. Ametialased kuriteod moodustasid 0,6% kogu kuritegevusest.

Joonis 32. Registreeritud ametialased kuriteod aastatel 2003–2008²⁴

²⁴ Ametialaste kuritegude hulka loetakse KarS-i §-s 201 (2) 3; §-s 209 (2) 1¹; §-des 289–300² toodud kuriteod. Lisaks tuleks ametialaste kuritegude hulka lugeda ka KarS-i § 217² – usalduse kuritarvitamine ametiisiku poolt, ent neid kuritegusid käesoleval joonisel kajastatud ei ole ning ka tekstis käsitletakse neid eraldi.

Ametialaste kuritegude arv on tõusnud eelkõige 2007. aastal toimunud karistusseadustiku muudatuste tõttu²⁵ ning n-ö klassikaliste korruptsioonikuritegude registreerimise sagenemise tõttu: võrreldes eelmise aastaga on oluliselt rohkem pistise ja altkäemaksu andmise (vastavalt §-d 297 ja 298) ja võtmise juhtumeid (§-d 293 ja 294), aga oluliselt on tõusnud ka altkäemaksu vahendamise kuritegude (§ 296) arv. 2007. aastal registreeriti 109 pistise, altkäemaksu andmise, võtmise, vahendamise juhtumit, aga 2008. aastal juba 224. Teatavasti on pistise andmine, võtmine, vahendamine kergemad kuriteod kui altkäemaksu andmine, võtmine, vahendamine – esimene antakse seadusega lubatud teo eest, teine seadusega mittelubatud teo eest.

Pistise ja altkäemaksu võtmist registreeriti 2008. aastal sagedamini kui selle andmist – vastavalt 109 ning 79 juhtumit. Altkäemaksu või pistise andmine-võtmine on peegelkuriteod, mis tähendab seda, et alati peab olema nii andja kui võtja ja seetõttu – kuigi oleks loogiline, et nii andmist kui võtmist oleks ühepalju – seda siiski eeldada ei saa. Näiteks kui altkäemaksu või pistise võtmine selgitatakse jälitustegevuse käigus, ei pruugigi reaalselt meelega andjat olla ning seega ei pea andmisi ja võtmisi ühepalju olema.

Lisaks klassikalistele ametialastele kuritegudele saab korruptsioonikuritegudena käsitleda veel ka teisi üksikuid kuritegusid (nt valimistega seotud kuriteod), mida registreeriti 2008. aastal vaid 1 – seoses erakonna majandustegevusele ja varale kehtestatud piirangute rikkumisega (§ 402¹). Nimetatud juhtumi puhul süüdistati Eesti Kristlike Demokraatide erakonda valimiskampaaniaks ettevõtetelt raha laenamises. Harju maakohus mõistis erakonna õigeks, kuid prokurör Triin Bergmann on otsuse edasi kaevanud (23.02.2009).

Usalduse kuritarvitamise kuritegu (§ 217²) jõustus alles 2007. aastal ning neid pole arvestatud ametialaste kuritegude üldarvu arvutamisel, kuna enamik neist ei ole seotud avalikus sektoris töötavate isikute ametialase usalduse kuritarvitamisega. 2008. aastal registreeriti 13 usalduse kuritarvitamise kuritegu (2007. aastal 17), millest vaid paar oli seotud avalikus sektoris töötavate ametiisikutega – ülejäänute puhul on valdavalt tegemist ettevõtetele maksejõuetuse, varalise kahju vms tekitamisega.

2007. aastal kriminaliseeriti ka korruptsioonivastases seaduses kehtestatud toimingupiirangu rikkumine suures ulatuses (§ 300¹). Nii 2007. kui ka 2008. aastal registreeriti 4 sellist kuritegu. Toimingupiirangu rikkumisega on tegemist siis, kui ametiisik teeb otsuse, mis mõjutab tema enda majandushuve, näiteks otsustab ametiisikuna oma ettevõtte üle, annab oma ettevõttele tegevusloa, sõlmib lepingu oma ettevõttega vms.

Korruptsiooni levik uuringute järgi

2008. aastal justiitsministeerium regulaarset korruptsiooniuuringut läbi ei viinud, küll aga viis Euroopa Komisjon läbi kaks võrdlevat Euroopa Liidu liikmesriikide uuringut: esimene neist puudutas pettuseid ja nende tajumist liikmesriikide kodanike hulgas (Euroopa Komisjon, 2008a) ning teine eurooplaste hoiakuid korruptsiooni suhtes (Euroopa Komisjon, 2008b).

Euroopa Liidu pettusteuringust selgus, et altkäemaksu on viimase 12 kuu jooksul küsitud 4%-lt vastanutelt – Eesti ei erinenud sellega Euroopa Liidu keskmisest (4%). Kõige enam oli altkäemaksu küsitud rumeenlastelt (23%) ja leedulastelt (16%), kõige vähem hollandlastelt, inglasedelt, rootslastelt, sakslastelt, taanlastelt (1% ringis). Rohkem

²⁵ Vt täpsemalt „Kuritegevus Eestis 2007“, lk 63–64.

oli altkäemaksu küsitud meestelt, 25–39aastastelt ja kõrgema haridusega inimestelt. Ka varasemad justiitsministeeriumi korruptsiooniuuringu tulemused kinnitavad sama: altkäemaksu on enam küsitud meestelt ja nooremaltel inimestelt; kõrg- ja keskharidusega inimesed on korruptsiooniga rohkem kokku puutunud (Liiv & Aas, 2007). Kui Euroopa Komisjoni pettusteuringus paluti hinnata korruptsiooni ja pettuste levikut Euroopa Liidus ja rahvusvahelistes institutsioonides, paistsid eestlased silma suure „ei oska öelda“ vastuste osakaaluga, mis võib viidata eestlaste madalale teadlikkusele ja huvipuudusele antud teema vastu.

Teisest Euroopa Komisjoni korruptsiooniuuringust selgus, et 5% eestlastelt oli altkäemaksu küsitud (Euroopa Liidu keskmine oli 8%). Ka selle uuringu järgi oli kõige enam altkäemaksu küsitud rumeenlastelt (29%), slovakkidelt (29%) ja leedulastelt (27%); kõige vähem inglased, rootslastelt (kummaltki 1%) ning soomlastelt ja taanlastelt (2%). Eestlased uskusid eurooplastest keskmiselt enam õiguskaitse efektiivsusesse korruptsiooni ennetada: 42% eestlastest leidis, et Eestis on piisaval hulgal edukaid korruptsioonimenetlusi, mis aitavad ära hoida altkäemaksukuritegusid; Euroopa Liidu keskmine oli 32%. Kõige enam uskusid õiguskaitse ennetavasse mõjusse soomlased (49%) ja austerlased (48%), kõige vähem sloveenid (17%). Uuringu järgi pidas 78% eestlastest korruptsiooni suureks probleemiks (justiitsministeeriumi korruptsiooniuuringu järgi 67%), korruptsiooni peeti rohkem levinuks ehitusvaldkonnas (47% eestlastest; Euroopa Liidu keskmine oli 42%), poliitikute hulgas (vastavalt 43% ning 46%) ning politseis (38% ja 31%).

Korruptsioon õiguskaitseasutustes

Õiguskaitseasutustest registreeritakse ametialaseid kuritegusid enim politseis ning kinnipidamisasutustes. Politseiga seotud kuriteod moodustasid ametialastest kuritegudest 16%, millest valdava osa (65%) moodustasid võimuliialduse juhtumid (KarS-i § 291), mis sageli lõpetatakse mõne kriminaalmenetlust välistava asjaolu ilmnenemise tõttu (nt puudus kriminaalmenetluse alus, kuna isikule tundus esimeste emotsioonide ajal, et politsei käitus temaga vägivaldselt, sageli seda tegelikult aga ei juhtunud). Politseinikepoolset altkäemaksu võtmist registreeriti 9 juhul, neist 5 Põhja regioonis ning 4 Idas. Registreeriti ka 5 sellist juhtumit, kus kiirust ületanud või muud moodi liikluseeskirju rikkunud juhid olid püüdnud politseinikele altkäemaksu pakkuda, mis aga alati ei päädinud selle vastuvõtmisega politseinike poolt.

Tüüpiliseks valgekrae kuriteoks kinnipidamiskohas on keelatud esemete toimetamine kinnipeetavateni. Neid kuritegusid kvalifitseeritakse aine ja eseme ebaseadusliku üleandmisena kinnipidamiskohas (§ 325). Samas ei ole keelatud aine üleandjaks alati vanglateenistuja või mõni muu ametiisik, selleks võib olla ka kinnipeetava küllaline või keegi teine. Seetõttu ei saa § 325 alusel registreeritud kuritegusid lugeda automaatselt ametialasteks kuritegudeks, seda saab teha vaid siis, kui teo on teinud kinnipidamiskoha ametnik (§ 325 lg 2 p 2). Sellisel alusel registreeriti 2008. aastal 3 kuritegu. Kui vanglaametnik annab kinnipeetavale keelatud eseme ning saab selle eest ka meelega, kvalifitseeritakse see ka ametialase kuriteona (näiteks pistise, altkäemaksu võtmisena).

Kinnipidamiskohas pandi toime 8% ametialastest kuritegudest, neist enamik vanglas ning mõni üksik ka arestimajas. Need kuriteod jagunevad kaheks: kas võimuliialdused (§ 291) või pistise, altkäemaksu kuriteod. Näiteks makstakse vangivalvurile rahasumma (ca 300–1000 krooni), valdavalt mobiiltelefoni või narkootikumide toomiseks kinnipeetavale. Justiitsministeeriumi 2006. aastal läbi viidud uuringust selgus, et vastupidi-

selt levinud arvamusele ei too valvurid keelatud esemeid vanglasse mitte madala palga pärast, vaid väärkäitumist soodustavad valvurite madal staatus, ebavõrdne kohtlemine ja eraldatus ülejäänud organisatsioonist, samuti vanglas valitsev tugevuskultuur ja tollase Murru vangla juhtkonna ebaeetiline käitumine (Liiv, Hanni, & Annist, 2006). Reaktsiooniks mitmetele rikkumistele ning vanglateenistuja ametieetika arendamiseks kinnitas justiitsminister novembris 2008 vanglateenistuja eetikakoodeksi, mille p 2.1 järgi tuleb vanglateenistujal vangide ja kriminaalhooldusalustega suhelda ainult ametialase ülesande täitmise raamides (Justiitsministri käskkiri 13.11.2008 nr 176).

Piirkondlik jaotus ja kohalike omavalitsuste korrupsioon

Harju maakonnas registreeriti 42% (135), Tartu maakonnas 25% (82), Ida-Viru maakonnas 13% (42) ning Pärnu maakonnas 9% (29) ametialastest kuritegudest. Kui teistes maakondades registreeritud korrupsioonikuritegude osakaal on jäänud enam-vähem samaks või veidi langenud, siis Tartu maakonnas registreeritud kuritegude osakaal on võrreldes varasemaga oluliselt tõusnud – 2007. aastal oli see 6%. See on seletatav altkäemaksu kuritegude sagenenud registreerimisega Tartumaal: kui 2007. aastal registreeriti Tartumaal kokku 4 altkäemaksu kuritegu (sh nii andmine, võtmine kui vahendamine), siis 2008. aastal 63. Valdav osa nendest kuritegudest on seotud altkäemaksu andmise, võtmise ja vahendamisega mootorsõidukite tehnilise ülevaatuses ühes Tartu ülevaatuspunktis, kus paar ülevaatajat võtsid korduvalt erinevatelt sõidukiomanikelt altkäemaksu tehniliselt mittekorras olevate sõidukite ülevaatusel läbimiseks. Ka 2007. aasta korrupsiooniuuringust selgus, et 22%-lt Lõuna-Eesti ja 7%-lt Tartu ja Jõgevamaa inimestelt oli altkäemaksu soovitud tehnoulevaatusel, sõiduki registreerimisel või juhiloa saamisel (üle Eesti oli vastav näitaja 19%) (Liiv & Aas, 2007). On väga tõenäoline, et erinevate inimeste kokkupuude samade meehead küsivate ametnikega paisutab kokkupuuteprotsendi suureks. Valitsuse korrupsioonivastase strateegia 2008–2012 üheks eesmärgiks on vältida korrupsiooni juhtimisõiguse taotlemisel, tehnoulevaatusel ja sõidukite registreerimisel ning üheks meetmeks on sealjuures suurendada järelevalvet tehnoulevaatuses üle politseiga suurema koostöö, kaamerate kasutuselevõtu jms abil. Sellise töö tulemusena on ilmselt nimetatud juhtumeid ka paremini avastatud. 2008. aastal registreeriti kokku 101 juhilubade või sõiduki ülevaatuses seotud kuritegu, millest vaid 11 olid seotud autoregistrikeskusega (ARK). Ülejäänud kuriteod olid seotud mootorsõidukite tehnilise ülevaatuses, milles sageli osalesid samad inimesed. ARK-i juhtumitest nelja puhul pakkusid isikud ARK-i eksamineerijale või mõnele teisele ametnikule altkäemaksu ja vaid ühel juhul oli altkäemaksu ka võetud, mis viitab inimeste seas endiselt levinud arvamusele lubade ostmise lihtsatest võimalustest.

Millega seletada Tallinna ning Pärnu korrupsioonikuritegude arvu?

Kõige enam registreeriti ametialaseid kuritegusid Tallinnas (37) ja Pärnus (25), mujal vähem. Sageli on nende arvude taga tegelikult samade inimeste poolt korduvalt toime pandud kuritegu, näiteks kus üks linnavalitsuse ametnik väidetavalt võttis korduvalt pistist ühe ettevõtte juhatuse liikmelt. Teistes Eesti kohalikes omavalitsustes registreeriti vähem ametialaseid kuritegusid, nt Narvas 6, Jõhvis 3, Sillamäel 3 jne.

Kurjategijad

Ametialastes kuritegudes selgitati välja 119 kahtlustatavat, mis on eelmise aastaga võrreldes 19 isikut vähem, samas on kuritegude arv tõusnud. See olukord on seletatav sellega, et 2008. aastal panid samad inimesed toime korduvaid ametialaseid kuritegusid (nt võtsid korduvalt pistist).

- 84% kahtlustatavatest olid mehed, eelmisel aastal oli meeste osakaal väiksem (72%);
- 48% olid 40–55aastased, eelmise aastaga võrreldes on nende osakaal tõusnud (42%);
- 93% olid Eesti kodakondsusega, mis on samuti eelmise aastaga võrreldes rohkem (88%).

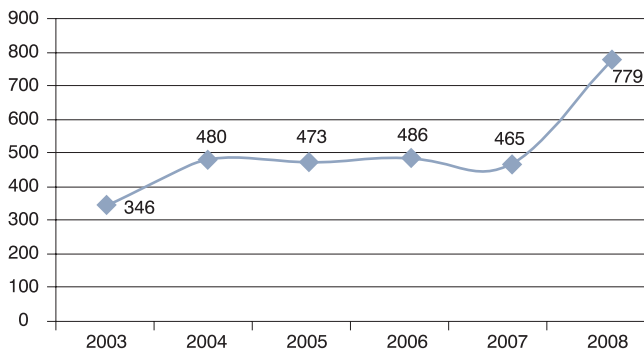
Kohtusse saadeti 2008. aastal 102 ametialases kuriteos süüdistatavat isikut, süüdimõistvaid otsuseid tehti 72. 31 isikut mõisteti süüdi altkäemaksu võtmises (jõustunud kohtuotsused). 14 isiku kuritegu lõpetati oportuuniteediga, kuna leiti, et avalikku menetlushuvi nende kuritegude puhul pole, neist 5-le määrati kohustuseks üldkasuliku töö tegemine. Ülejäänutele määrati rahasumma, maksimaalse suurusega 22 000 krooni altkäemaksu andmise kuriteo eest.

Majanduskuriteod

Jako Salla, Mari-Liis Sööt

Majanduskuritegudena käsitatakse karistusseadustiku 21. peatükis nimetatud kuritegusid, mis jagunevad ebaseadusliku majandustegevusega, äriühingutega, pankroti- ja täitemenetlusega, maksude, rahapesu, väärtpaberite, konkurentsi ning erakondadega seotud kuritegudeks.

2008. aastal registreeriti 779 majanduskuritegu. Kui aastatel 2004–2007 püsis majanduskuritegude arv stabiilsena, siis 2008. aastal registreeriti neid kuritegusid 68% enam kui aasta varem.

Joonis 33. Registreeritud majanduskuriteod aastatel 2003–2008

Majanduskuritegude arvu kasvu põhjal ei saa teha järeldusi selle kohta, et majanduskuritegusid oleks hakatud senisest enam toime panema. Pigem on tõusu taga seadusemuudatused, mis puudutasid eelkõige maksu- ning rahapesukuritegusid.

Tabel 13. Registreeritud majanduskuriteod liigi järgi aastatel 2007–2008, muutus

KarS-i §	Jaot nimetus	2007	2008	Muutus N	Muutus %
372–376 ²	Ebaseaduslik majandustegevus	100	123	23	23
377–381 ¹	Äriühingutega seotud kuriteod	26	20	-6	-23
384–385 ¹	Pankroti- ja täitemenetlusalased kuriteod	20	37	17	85
389 ¹ –393	Maksualased kuriteod	269	461	192	71
394–396	Rahapesualased kuriteod	49	131	82	167
397–398 ¹	Kuriteod väärtpaberiringluses	1	1	0	0
399–402	Konkurentsialased kuriteod	0	5	5	500
402 ¹ –402 ²	Erakonnaalased kuriteod	0	1	1	100
Kokku		465	779	314	68

Ebaseadusliku majandustegevusega seotud kuritegude arv kasvas eelkõige tubaka- ja alkoholitoodete käitlemise korra rikkumiste kasvu tõttu, nende kuritegude arv kasvas aastaga 82 kuriteolt 114 kuriteoni. Alkoholi ebaseadusliku tootmise juhtumeid registreeriti aasta jooksul 4, mis on viimase kuue aasta madalaim näitaja. Nende kuritegude jäämine samale tasemele võib viidata sellele, et alkoholiaktsiisi tõstmine ei ole alkoholi ebaseaduslikule tootmisele hoogustavalt mõjunud. Pigem on seoses maksumärkide kasutuselevõtuga viimastel aastatel turult kadunud suur hulk ebaseaduslikku alkoholi.

Äriühingutega seotud kuriteod puudutavad raamatupidamise kohustuse rikkumist, andmete esitamisega seotud rikkumisi ning ärisaladuse õigustamatut avaldamist ning kasutamist. Äriühingutega seotud kuritegusid on registreeritud vähe nii 2008. kui ka eelnevatel aastatel. Võrreldes 2007. aastaga vähenes nende kuritegude arv 2008. aastal kuue võrra – 20 kuriteoni. Võrreldes eelmise aastaga on mõnevõrra rohkem registreeritud pankrottidega seotud kuritegusid, kuid kuna rikkumiste üldarv on endiselt madal, siis ei saa teha sellest veel sügavamaid järeldusi pankrottidega seotud rikkumiste arvu kasvu kohta üldiselt.

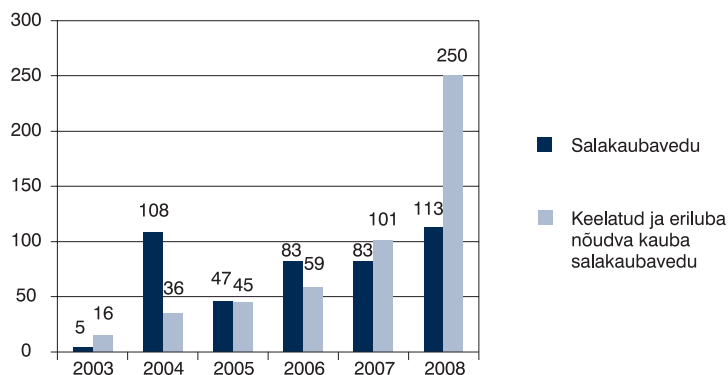
Rahapesu

2008. aastal kasvas registreeritud rahapesujuhtumite (KarS-i § 394) arv võrreldes 2007. aastaga üle kahe korra, registreeriti 128 kuritegu (2007. aastal 49). Kuigi rahapesu püütakse läbi viia mitmetel erinevatel viisidel, puudutas 2008. aastal kõige suurem osa kuritegusid välismaal kuritegelikul teel saadud raha puhtaks pesemist Eestis. Rahapesukuritegude suur arv ei peegelda siiski selle kuriteoliigi laialdast leviku kasvu, 2008. aasta juhtumitest on näha, et kuritegude arvu on kõrgeks ajanud 5 isiku tegutsemine, kes on korduvalt toime pannud samalaadseid kuritegusid ning kõik sündmused on eraldi kuritegudena registreeritud. 2008. aasta suurimas kriminaalasjas kajastus 38 samalaadset sündmust, kahes väiksemas 19 ja 12 sündmust. Aasta jooksul saatis prokuratuur kohtusse 22 süüdistatavat 26-s rahapesu kuriteos.

Salakaubavedu

Majanduskuritegudest kasvas 2008. aastal kõige enam maksualaste kuritegude arv: 269 kuriteolt 461 kuriteoni (71%). Maksukuritegude kasvu põhjustasid peamiselt kaks kuriteoliiki: salakaubavedu ning keelatud ja eriluba nõudva kauba salakaubavedu.

Salakaubaveo (KarS-i § 391) puhul domineerisid salasigaretide ning alkoholi üle piiri toimetamise katsed Narvas ja selle ümbruses. Maksu- ja tolliamet avastas tollikontrolli tulemusena 2008. aastal üle 5,5 miljoni salasigareti ning umbes 9500 liitrit salaalkoholi. Sigarettide ja alkoholi salakaubaveo peamiseks mooduseks piiril on maksu- ja tolliameti hinnangul keskmiselt suurte koguste (10 000–30 000 tk) peitmine sõidukite konstruktsioonidesse.

Joonis 34. Salakaubaveoga seotud kuritegude registreerimine aastatel 2003–2008

Keelatud ja eriluba nõudva kauba salakaubaveo (KarS-i § 392) puhul oli suur hulk juhtumeid seotud narkootikumide salakaubaveoga, kuid kuritegude arv kasvas võrreldes 2007. aastaga eelkõige Schengeniga liitumisest tulenenud seadusemuudatustest selles osas, mida ja millistes kogustes tohib üle piiri vedada. Ühelt poolt püüti Eestist Soome viia ilma raviameti loata retseptiravimeid (mis sisaldavad narkootilisi aineid), teiselt poolt ületati ravimeid Venemaalt Eestisse toomisel määratud piirkoguseid.

Mõlemas salakaubaveo liigis kokku saatis prokuratuur aasta jooksul süüdistatavana kohtusse 122 inimest, kellest enam kui pooled olid Venemaa kodanikud. Keelatud ja eriluba nõudva kauba salakaubaveos oli süüdistatavaid 73, nende seas oli peale Eesti ja Vene kodanike ka märkimisväärne hulk Soome kodanikke, esines ka Leedu, Läti, Suurbritannia, Saksamaa, Somaalia, Poola ja Ukraina kodanikke.

Mõlema salakaubaveo liigi puhul on keskmisest tunduvalt suurem naiste kui kuritegude toimepanijate osakaal. Kui salakaubaveo puhul olid toimepanijatest 40% naised, siis keelatud ja eriluba nõudva kauba salakaubaveo puhul oli naisi 23% (keskmiselt panevad naised toime iga kümnennda kuriteo). Samuti väärib märkimist fakt, et üle poole salakaubaveoga tegelevatest naistest on 40-aastased või vanemad. Kuna enamik nendest kuritegudest pannakse toime Narvas, siis võib eeldada, et vanemad naised püüavad Venemaalt Eestisse tuua eelkõige odavaid ravimeid ning ilmselt ka lubatud suuremas koguses sigarette. Vanimad salakaubavedajad olid 2008. aastal 78-aastased.

Muud maksukuriteod

Lisaks salakaubaveole on levinumad maksukuriteod veel maksudest kõrvalehoidumine (KarS-i § 389¹) ja maksukelmus (KarS-i § 389²) – mõlemal juhul on tingimuseks riigile suure kahju tekitamine²⁶. Levinud maksukuriteoks on ka maksude väärarvutus

²⁶ Vastavalt karistusseadustiku rakendusseaduse §-le 8 on suur kahju selline, mis ületab kehtivat palga alammäära ühes kuus sajakordselt.

(§ 386), ent mida registreeriti selle kehtetuks tunnistamise tõttu 2007. aastal aasta-aastalt aina vähem: 2006. aastal registreeriti 108 kuritegu, 2007. aastal 61, 2008. aastal 52; ent siiski moodustasid need veel märkimisväärse osa maksukuritegudest.

Maksudest kõrvalehoidumist registreeriti (§ 389¹) 2008. aastal 35, mis on üle kahe korra rohkem kui 2007. aastal. Tüüpilised maksudest kõrvalehoidumise juhtumid on sellised, kui ettevõtte esitab maksudeklaratsioonides (sageli käibedeklaratsioonides) valeandmeid, et maksudest pääseda, ning tekitab selleks sageli ka fiktiivseid arveid. Ühel juhul oli tegemist ka aktsiisipettusega, kus naaberriigist sisse toodud diislit ei toodud vastavasse aktsiisilattu, mille tulemusena jäi riigil väidetavalt üle 400 000 krooni kütuseaktsiisi saamata. Maksude kõrvalehoidumisele sarnase sisuga on ka maksude väärarvutuse juhtumid, kus ettevõtjad on maksudeklaratsioonides esitanud valeandmeid.

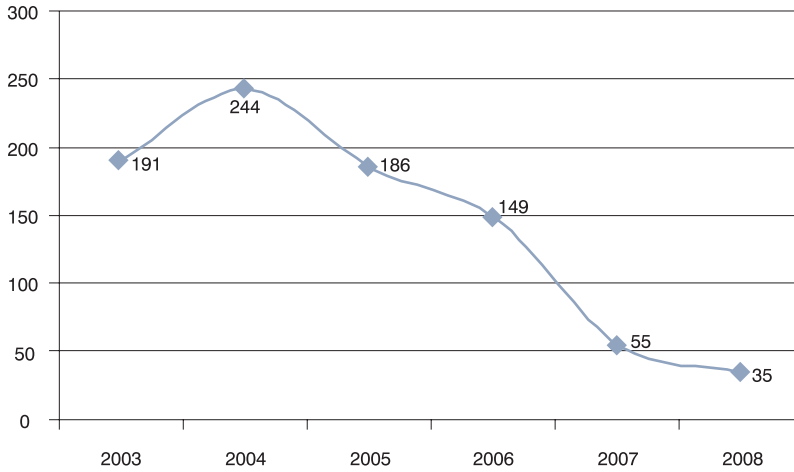
Maksukelmusi (§ 389²) registreeriti 2008. aasta jooksul vaid 8. Maksukelmuse puhul on tegemist kelmuse eriliigiga, mille puhul ei hiilita maksude tasumisest poolpassiivselt kõrvale, vaid petetakse riigilt maksumenetluse kaudu raha välja, millega kaasnevad ka karmimad karistused (Autoriõiguse seaduse, patendiseaduse, kasuliku mudeli seaduse /.../ eelnõu (931 SE I) seletuskiri, 2006). Tüüpiliseks maksukelmuse juhtumiks on valeandmete esitamine maksudeklaratsioonides, et petta riigilt välja tagasinõudeid. Selle tulemusena peteti riigilt 2008. aastal välja üle 71 miljoni krooni: suurim välja petetud summa oli 11 miljonit ning väikseim 6 miljonit krooni.

Keskkonnakuriteod

Mari-Liis Sööt

Keskkonnakuriteod (KarS-i §-d 352–371) on üheks valgekrae kuritegevuse vormiks, mille klassikalisteks näideteks on laiaulatuslik keskkonnasaastamine, tuuma- ja mürgiste jäätmete loodusesse toimetamine, sageli valitsuse teadmisel ja osalusel. Interpol peab keskkonnakuritegevust üheks kiiremini kasvavamaks (organiseeritud) kuritegevuseks, mille vormiks on õhu, vee ja maa saastamine ning haruldaste hinnaliste liikidega kauplemine (Interpol, 2009). Eestis ei ole sellise mastaabiga keskkonnakuritegusid registreeritud, küll aga on meil olnud suuri õlireostusi, mille tulemusena on hukkunud sadu linde ning hävinud taimestik. Näiteks 2006. aastal toimus suur laevaga seotud õlireostus ehk nn Flawlessi juhtum (ERR, 2006), mille menetlus lõpetati reostaja tuvastamata tõttu, ent mille uurimiseks moodustati asutustevaheline uurimisrühm ning tehti koostööd teiste riikidega (laev sõitis Libeeria lipu all). Selle reostuse tagajärjel suri tuhandeid linde ja kahjustati maastikku. 2006. aastal registreeriti seni menetluses olev rahvusvaheline keskkonnakuritegu, kus Panama lipu all sõitev Probo Koala oli Aafrikas Elevandiluurannikul mürgiste jäätmetega keskkonda saastanud: sealsed inimesed olid väidetavalt sellelt laevalt pärinenud jäätmetest mürgitada saanud (Keskkonnainspeksioon, 2006). 2007. aastal alustati samuti siiani kestev menetlus Muuga sadamas toimunud õlireostuse asjus, mis võis edasi kanduda ka teistesse randadesse. 2008. aasta alguses toimus Sõrves suur õlireostus, kus nädala jooksul leiti mitusada määrdunud lindu (Kodres, 2008), selle suhtes alustati seni veel käiv väärteomenetlus.

2008. aastal registreeriti 35 keskkonnavastast kuritegu, mis on võrreldes 2007. aastaga 36% vähem (20 kuritegu), võrreldes 2006. aastaga lausa 77% vähem. Keskkonnavastased kuriteod moodustasid märkamatu osa – 0,06% – kogukuritegevusest.

Joonis 35. Registreeritud keskkonnavastased kuriteod aastatel 2003–2008

Suurema osa keskkonnavastastest kuritegudest moodustasid traditsiooniliselt puude ja põõsaste ebaseadusliku raie juhtumid (KarS-i § 356 – 14 kuritegu), valdavalt oli tegemist metsa ebaseadusliku harvendus- või lageraiega. Vaadates 2008. aastal jõustunud kohtuotsuseid (kokku 3), siis tekitati ebaseadusliku metsaraiega rahaliselt kahju üle 300 000 krooni ning kohus määras sellise kuriteo eest ka vangistuse ühel juhul – tegemist oli varem kriminaalkorras karistatud isikuga. Teistel juhtudel lõpetati kriminaalmenetlus otstarbekusest, millega kaasnes süüdlasele kohustus peale menetluskulude ja sunniraha tasuda ka tekitatud kahju täies ulatuses.

Teistest keskkonnavastastest kuritegudest võib mainida maavarade ebaseaduslikku kaevandamist, ebaseaduslikku vähipüüki või vähkide kasvatamist ning ohtlike keemikaalidega looduskeskkonna saastamist. Viimane võib seisneda näiteks keskkonnale ohtlike kütuse- ja värvijäätmega mahutite loodusesse viimises: 2008. aastal jõustus vastava sisuga kohtulahend, mille eest määras kohus isikule rahalise karistuse. Kahel juhul registreeriti ka kaitstavate loodusobjektide kahjustamist (§ 357), millest ühel juhul oli tegemist raba kahjustamises ATV-ga: hävitati seente, taimede ja loomade elukeskkonda. Nende kuritegudega tekitati keskkonnale kahju üle 3 miljoni krooni.

Lisaks mainitud kuritegudele saab keskkonnakuritegudena käsitleda ka metsa, raba jms süütamisi, mida registreeritakse KarS-i § 404 alusel (üldohtlike süütegude ptk-s). 2008. aastal registreeriti vaid üks keskkonnaga seotud süütamise kuritegu Vaivara vallas²⁷, ent kuiva kevade tõttu toimus ka teisi metsa- või rabapõlenguid, näiteks Ida-Virumaal Puhatu rabas, Harjumaal Anijal, Tartumaal Ulilas.

Suurem osa keskkonnavastastest kuritegudest pandi toime Harjumaal (7) ja Lääne-Virumaal (6). Kõik nendes kuritegudes süüdistatavad olid mehed (25 isikut), enamasti vanuses 30–55 aastat (18).

²⁷ Ei kajastu toodud joonisel.

Kasutatud kirjandus

Autoriõiguse seaduse, patendiseaduse, kasuliku mudeli seaduse /.../ eelnõu (931 SE I) seletuskiri. (2006). <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=061590005&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>.

ERR. (03.02.2006). Tankeri operaator eitab süüd naftareostuses. <http://uudised.err.ee/index.php?0556771>.

Euroopa Komisjon. (2008a). Citizens' perceptions of fraud and the fight against fraud in the EU27. <http://www.korruptsioon.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=39856/EL+elanike+hinnangud+korruptsioonile.pdf>.

Euroopa Komisjon. (2008b). The attitudes of Europeans towards corruption. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_291_en.pdf.

Friedrichs, D. O. (2007). *Trusted Criminals. White Collar Crime in Contemporary Society*. (Kd. 3rd Ed.). Thomson. Wadsworth.

Interpol. (2009). Allikas: Environmental crime: <http://www.interpol.int/Public/EnvironmentalCrime/Default.asp>

Justiitsministri käskkiri 13.11.2008 nr 176. (2008).

Keskonnainspektsioon. (2006). Keskkonnajärelevalve 2006. http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1081205/Keskkonnaj%E4relevalve_2006.pdf.

Kodres, M. (02.02.2008). Õlireostus tõi Sõrve sadu surmale määratud linde. Eesti Päevaleht. <http://www.epl.ee/artikkel/417086>.

Liiv, M.-L., & Aas, K. (2007). Korruptsioon Eestis: kolme sihtrühma uuring. Tallinn: Justiitsministeerium.

Liiv, M.-L., Hanni, E., & Annist, A. (2006). Valvurite rikkumisi (s.h. korruptsiooni) soodustavad tegurid vanglas. Murru ja Tartu vangla näide. Tallinn: Justiitsministeerium.

Sutherland, E. (1983). *White Collar Crime. The Uncut Version*. New Haven & London: Yale University Press.

Vabariigi Valitsuse korruptsioonivastane strateegia 2008–2012. (03.04.2008 korraldus nr 164). <http://www.korruptsioon.ee/34935>.